

Entre l'atenció primària i la salut pública, dues vocacions que sumen

Carmen Cabezas Peña

Metgessa jubilada; Subdirectora general de Promoció de la Salut 2006-2021; Secretària de Salut Pública del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya 2021-agost de 2024; Vicepresidenta del Comitè d'Avaluació, Innovació i Reforma Operativa del Sistema de Salut (CAIROS).

El maig d'aquest any 2025, l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears, "L'Acadèmia", em va atorgar el premi Jordi Gol i Gurina a la trajectòria professional i humana, *ex aequo* amb el doctor Nolasca Acarín i Tusell, professional de referència no solament en neurologia, sinó també líder professional i figura clau en tot el desenvolupament del model sanitari català, entre molts altres mèrits que li van fer rebre, entre altres, la Creu de Sant Jordi l'any 2008.

L'honor de rebre el Premi Jordi Gol i Gurina

Aquest premi, i a més rebre'l *ex aequo* amb el doctor Acarín, suposa un profund honor per a mi. Entre altres coses perquè l'atorga la nostra Acadèmia, la que agrupa les societats científiques de ciències de la salut de Catalunya i les Balears. També per la rellevància de la figura que li dona nom i els/les guardonats/des que ens han precedit. En efecte, Jordi Gol i Gurina, metge de persones, és un referent fonamental per a l'atenció primària que tant estimo, que és i ha de ser el centre del sistema sanitari. A més, va ser pioner en el compromís amb una medicina de caràcter social, de qualitat i a l'abast de tothom, i això el lliga amb el meu altre àmbit de treball, la salut pública.

També entenc aquest premi, que arriba dins del primer any de la meua jubilació, com un reconeixement a tots els equips en què he treballat —ja que en ciències de la salut res es fa aïlladament i el mèrit sempre és compartit—; als professionals de qui he après, que m'han inspirat i guiat durant la meua trajectòria; i a la meua família i amigues i amics, que m'han acompanyat i donat suport sempre i amb els quals he intentat posar la meua part per construir una societat millor i compartir una vida bona.

El premi també em dona l'oportunitat de reflexionar sobre la meua trajectòria professional i humana i compartir a través d'*Annals de Medicina* breument aquesta reflexió, que és el que intentaré fer en els següents paràgrafs.

FIGURA 1. Lliurament del Premi Jordi Gol i Gurina 2025 de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears a Carmen Cabezas Peña (Barcelona, 20 de maig de 2025)

De Salamanca a Barcelona

Vaig néixer a Salamanca, filla de pare metge i mare farmacèutica. Els primers anys, en un barri de nova creació i obrer als afores de Salamanca, vaig jugar amb els meus cinc germans a la rebotiga de la farmàcia de la mare i la vaig veure preparant fórmules magistrals o ajudant el meu pare a repassar els temes de la primera oposició de la Seguretat Social. Les sortides professionals per a un jove metge amb família nombrosa a finals dels 1950 i començaments dels 1960 a Salamanca no eren fàcils i el meu pare, estudiant brillant, després d'acabar la tesi i haver estat més de deu anys professor ajudant a la Universitat, va decidir buscar sortida a l'altra punta de la península, a Barcelona, un lloc amb mar —que adorava— i, que percebia acollidor i amb bones oportunitats per a la família. I l'octubre de 1966 ens vam traslladar per sempre a Catalunya.

Barcelona ens va acollir amb els braços oberts i de se-

guida estàvem situats al barri de la Sagrada Família, amb nous amics i amigues i companys de classe. Canviar de ciutat quan tens set anys i arribar a una nova escola quan el curs ha començat i l'escolarització també, suposa un esforç d'adaptació i durant anys sents que no ets de cap lloc: salmantina a Barcelona, i viceversa; malgrat que aquesta mescla és sens dubte una font de riquesa, la integració a Catalunya es va anar fent cada vegada més fàcil.

Els estudis de medicina i les especialitats

Vaig estudiar medicina a la Universitat de Barcelona i vaig obtenir la llicenciatura en Medicina i Cirurgia l'any 1982. Quan vaig estudiar medicina no tenia massa clar quina especialitat volia triar. Sabia que no volia una especialitat quirúrgica i em debatia entre medicina de família i medicina preventiva. Finalment, vaig triar medicina familiar i comunitària, que en aquells moments estava començant gràcies al lideratge de professionals com el doctor Martin Zurro, la doctora Forés i el doctor Gené, entre altres. A la residència a l'Hospital de la Vall d'Hebron i al centre docent Municipal de la Plaça d'Espanya, així com a les guardies a Just Oliveras, vaig aprendre molt sobre com atendre les persones que venien a l'atenció primària o a l'hospital amb un o més motius de consulta, a vegades una malaltia en concret, altres vegades amb alguns símptomes diversos que empitjoraven la seva qualitat de vida, però sempre amb una història al darrere. Vaig aprendre la importància de l'interès genuí per l'altre, d'escollar, de mirar als ulls, de la voluntat d'ajuda i acompanyament...

Era l'inici de la reforma i de l'atenció primària i, si els donaves temps, les persones t'explicaven la seva vida i el que les preocupava realment. Allí emergia la importància de les condicions de vida i socials, de la família, de la solitud...

De l'època de la residència m'agradaria citar els doctors Vilardell i Arderiu i els companys de guàrdia i residents de la Vall d'Hebron i, a part del doctor Gené, la resta de l'equip i les companyes i companys residents de l'atenció primària.

Un dels treballs de la recerca feta a la residència, liderat pel doctor Gené, versava sobre els determinants de l'adherència a la vacunació antigripal. Aquell mateix any vaig poder participar com a investigadora del primer estudi sobre l'efectivitat del consell mèdic per deixar de fumar a les consultes d'atenció primària que es feia a l'Estat, liderat pel recordat doctor Nebot, un dels màxims referents de la promoció de la salut al nostre país.

Així vaig descobrir la importància de la prevenció i, després, de la promoció de la salut i, a partir d'allí —una cosa porta a l'altra—, em vaig decantar cap a la interfase entre atenció primària i salut pública. Primer, des de la perspectiva clàssica dels anys vuitanta, intentant contribuir a la recerca i a l'impuls de la prevenció i la promoció

de la salut des de l'atenció primària de salut —sobretot en l'àmbit individual—, treballant els estils de vida, considerant el seu abordatge com una part fonamental de l'atenció holística a les persones i descobrint la importància del treball en equip per donar un consell i una ajuda efectiva.

Per aquests motius, vaig completar la meua formació fent el màster en Metodologia en Ciències de la Salut de la Universitat Autònoma de Barcelona. Vaig fer una estada el 1988 al National Cancer Institute dels Estats Units, concretament al Programa de Tabaquisme i Càncer, i el mateix any vaig ser becària al Servei de Promoció de la Salut de l'Institut Municipal de la Salut de Barcelona (IMSB), amb un projecte sobre el consell d'infermeria, el consell mèdic i la utilització del tractament substitutiu de nicotina a l'hora de deixar de fumar des de l'atenció primària. El doctor Nebot era el líder del projecte i el cap de servei era el doctor Villalbí; d'ells, així com de tot l'equip de l'IMSB, vaig aprendre molt. Vaig obtenir una beca d'iniciació a la investigació de l'Institut de Salut Carlos III, que em va permetre aprofundir en la pràctica de la recerca el 1989 i el 1990 a la Secció d'Epidemiologia Cardiovascular de l'Hospital de Sant Pau, on vaig estudiar la dieta dels treballadors de la fàbrica Pirelli a Sant Joan de Vilatorrada.

El 1995 vaig obtenir el diploma de postgrau d'avaluació i millora de la qualitat de la Fundació Avedis Donabedian, amb un treball final sobre la validació d'un qüestionari de qualitat de vida per a professionals sanitaris, que ha estat utilitzat durant anys a l'Institut Català de la Salut i a moltes altres institucions sanitàries.

Vaig obtenir el títol de metge especialista en Medicina Preventiva i Salut Pública l'any 2003.

La trajectòria en atenció primària

De l'any 1991 al 2001 vaig treballar primer com a tècnic de salut pública a l'atenció primària i després com a directora assistencial a l'Institut Català de la Salut, concretament a la Direcció d'Atenció Primària de L'Hospitalet de Llobregat, a l'equip del doctor Nin i, en la primera etapa, amb la doctora Forés com a directora assistencial. Aquells quasi onze anys vam treballar molt il·lusionats per acabar la implantació de la reforma de l'atenció primària a la nostra àrea, la integració de l'equip de salut escolar del municipi amb l'atenció primària, el desplegament dels programes, la formació i la recerca, la coordinació amb l'atenció l'hospitalària, el treball conjunt amb els laboratoris i radiologia, la millora de la qualitat, etc.

Del 2001 fins al 2006 vaig posar en marxa i vaig ser responsable de la Unitat de Recerca en Atenció Primària de Salut a la Fundació Jordi Gol/Institut Català de la Salut, amb les doctores Pujol i Violan. A part de poder iniciar una xarxa d'atenció primària per avaluar i fer recerca (la XIIAP) i altres projectes finançats competitivament, vaig poder liderar un treball de recerca —finançat pel Fondo

de Investigaciones Sanitarias (FIS) en el marc de la Red de Investigación en Actividades Preventivas y Promoción de la Salud (redIAPP)— en onze comunitats autònomes sobre l'efectivitat del consell per a deixar de fumar, que va ser la base per a la meua tesi doctoral titulada “Efectivitat d'una intervenció esglaonada per ajudar a deixar de fumar des de l'atenció primària de salut”, que per raons de dedicació a la feina vaig defensar més tardanament, el 2016, a la Universitat de Barcelona, obtenint la qualificació d'excel·lent *cum laude*.

Durant aquells anys, vaig col·laborar força amb la Direcció General de Salut Pública per a la implantació de la vacunació contra la malaltia meningocòccica per serogrup C i també en el llibre blanc sobre las activitats preventives en l'edat adulta en atenció primària

He estat membre durant més de vint-i-cinc anys dels grups de treball sobre educació per a la salut del Programa d'Activitats Preventives i de Promoció de la Salut (PAPPS) de la Societat Espanyola de Medicina Familiar i Comunitària (semFYC) i coordinadora dels grups de treball sobre la prevenció i control del tabaquisme de les Societats Espanyola i Catalana de Medicina Familiar i Comunitària.

La trajectòria en salut pública

Des de 2006 fins a 2021 vaig ser subdirectora general de Promoció de la Salut al Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya. Vaig començar a ser-ho a l'època en què el doctor Antoni Plasència era el director general de Salut Pública. Amb ell, i amb la resta de directors i secretaris de salut pública, i tot l'equip de treball —sobretot de la Subdirecció General de Promoció de la Salut— vam poder treballar en projectes molt interessants. Vam impulsar una alimentació saludable; la pràctica de l'activitat física; la prevenció i el control del tabaquisme; la salut de les dones i dels infants, adolescents i joves; els cribratges; les vacunacions; la salut comunitària i la salut als barris; la salut laboral; etc.

Cada vegada més, vèiem que ajudar individualment les persones a deixar de fumar o a augmentar la seva activitat física des de les consultes, persona a persona, era una tasca titànica si no hi havia polítiques que fomentessin entorns saludables i actuessin sobre els determinants socials de la salut. Deia Sir Michael Marmot a *La bretxa de salut* el 2015: “Per què tractar la gent i enviar-la de retorn a les condicions que la van emmalaltir?”

Segons les dades disponibles, la majoria dels indicadors lligats a l'estil de vida, a la morbiditat i al consum de fàrmacs tenen molt a veure amb el nivell socioeconòmic de les persones, amb el codi postal en què viuen i amb la seva edat, gènere i procedència, entre altres eixos de desigualtat. Un sistema sanitari públic de qualitat i quasi universal com el nostre redueix les desigualtats en salut; però, tot i així, el 80% dels determinants estan fora dels

centres sanitaris.

És clau treballar per impulsar una societat que reconegui i que treballi pel dret per a tothom a viure una vida autònoma, solidària i joiosa, com diu la definició de salut del Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana de 1976 liderada pel doctor Jordi Gol i Gurina. Per aplicar l'estratègia de salut en totes les polítiques, des de Salut Pública vam elaborar el 2014 el Pla Interdepartamental i Intersectorial de Salut Pública (PINSAP), per treballar amb altres departaments, altres administracions i tota la societat, per impulsar polítiques intersectorials que milloressin la salut de les persones, com les relacionades amb l'emergència climàtica, la qualitat de l'aire, la seguretat alimentària o, a un nivell més concret, per exemple, que els aliments malsans siguin més cars. Per això, des de 2017 Catalunya és l'única comunitat autònoma amb un impost de begudes ensucrades embotellades, fruit del treball en equip amb el Departament d'Economia, que ha fet que s'hagi observat una reducció en el seu consum (per sobre de la resta de comunitats autònomes que no el tenen implantat).

El 2021 (en plena pandèmia de covid-19), el conseller Argimon em va nomenar secretària de Salut Pública, càrrec que he ocupat amb la màxima implicació de què he estat capaç fins a la meua jubilació l'agost de 2024. Durant la pandèmia vaig treballar principalment en la campanya de vacunació i en els plans sectorials per afrontar la pandèmia durant la meua etapa de subdirectora i, després, ja com a secretària en la coordinació global de la resposta de salut pública. Vaig participar en múltiples accions comunicatives durant aquella època i això em va donar una visibilitat pública que no havia tingut anteriorment. Vull ressaltar la implicació professional i humana de tot l'equip de Salut Pública, del Departament i de tot el sistema de salut de Catalunya, i també de tota la societat, en la resposta a la pandèmia. L'acció intersectorial va ser clau, per exemple, per obrir les escoles o l'oci infantil el més aviat possible.

Durant aquells anys també vàrem desenvolupar el nou Sistema d'Informació per a la Vigilància d'Infeccions a Catalunya (SIVIC); vàrem introduir els anticossos contra el virus respiratori sincicial; vàrem fer nombroses actuacions contra la sequera, la prevenció i control de les arbovirus, de l'ïmpox (la verola del mico) i dels brots de xarampió; entre moltes d'altres.

Tots aquests projectes s'han construït en equip, dintre i fora de la salut pública, i han tingut la voluntat de servei públic (“el perquè de tot plegat”), intentant sempre millorar la salut de les persones, de la població.

De la vessant docent i de recerca vull destacar que he participat en els estudis de postgrau de la Universitat Pompeu Fabra i de la Universitat Internacional de Catalunya, i que he estat membre del Consell Acadèmic de Màs-

ter de Salut Pública de la Universitat Pompeu Fabra i de la Universitat Autònoma de Barcelona. He estat investigador principal de diversos projectes de recerca finançats en convocatòries competitives, soc autora de més de 160 publicacions científiques i capítols de llibre sobre promoció de la salut, i he fet més de 100 conferències convidades sobre medicina preventiva i promoció de la salut en congressos científics.

He tingut l'honor de rebre diferents premis i reconeixements, entre els quals destaco el Premi a l'excel·lència professional del Col·legi de Metges de Barcelona el 2011, la medalla de la Fundació Internacional Olof Palme el 2021, la medalla Josep Trueta al mèrit sanitari el 2024, i el 2025 aquest Premi Jordi Gol i Gurina de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears. Des d'abril de 2025, soc Acadèmica corresponent electa de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya.

El que he après

Durant aquests quaranta anys de feina he après moltes coses; he tingut la sort de treballar amb professionals excepcionals, intel·ligents i brillants, treballadors i bones persones. Hem afrontat junts grans reptes. Hi ha hagut, per descomptat, també temps difícils i complicats.

Reflexionant aquests dies sobre la gran responsabilitat que suposava haver rebut aquest premi, extreia quatre idees fonamentals. Primera, la importància i la responsabilitat del servei públic i de mantenir el nivell de qualitat en

tot moment i en cada acte per a la ciutadania: els ciutadans són sempre els nostres veritables caps. Segona, la necessitat i la inexcusabilitat d'un bon treball en equip i, per tant, que els que els liderem tinguem cura de les persones que en formen part i facilitem que puguin desenvolupar al màxim les seves capacitats. Tercera, cal saber que moltes vegades s'ha de perseverar i insistir per aconseguir els recursos per actuar sobre els determinants de la salut i per l'atenció primària i la salut pública, però que paga la pena, perquè són els àmbits de treball adreçats a tota la població —i més especialment, a les persones i a les comunitats amb majors necessitats— i són els àmbits que treballen directament amb les comunitats. I quarta, la importància de ser bones persones, perquè la bondat està en la base de les professions d'ajuda com la nostra i perquè solament amb la suma de persones bones i diverses s'aconsegueix una societat bona, inclusiva i justa.

Per últim, vull dedicar unes paraules amb el més sincer agraïment a la meua família. He començat parlant dels meus pares i germans; afegeixo ara les seves parelles, fills i filles. Tothom que em coneix sap la importància que tenen en la meua vida el meu marit Josep Antoni i el meu fill Albert, i ara també la seva dona Aina i la seva família. Sense ells res hauria estat possible. Moltes gràcies per tant, moltes gràcies per tot.